

“BOLALARNI HIKOYA YARATISHGA O’RGATISH: REJADAN IJODIY YOZUVGACHA” – YOZMA NUTQ VA BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Mamadiyeva Zilolaxon Alijonovna

ANDIJON VILOYATI IZBOSKAN TUMANI

32-sonli umumiy o’rta ta’lim
maktabi boshlang’ich sinf o’qituvchisi

**(METODIK TAVSIYA)
ANNOTATSIYA**

Mazkur metodik tavsiya o’quvchilarning yozma nutqini va badiiy tafakkurini rivojlantirishga yo’naltirilgan bo’lib, bolalarni hikoya yaratishga o’rgatishning nazariy va amaliy asoslarini qamrab oladi. Tavsiyanoma Piaye, Vygotskiy va Erikson kabi mutaxassislarning qarashlariga tayangan holda, ijodiy yozuvni shakllantirish jarayonini bosqichma-bosqich ochib beradi. O’quvchilarni yozishga tayyorlash usullari, hikoya tarkibini ishlab chiqish bosqichlari, shuningdek, maktabda ijodiy muhit yaratish strategiyalari batafsil yoritilgan. Ushbu metodik tavsiya boshlang’ich sinf o’qituvchilari, metodistlar va bolalar bilan ishlovchi pedagoglar uchun amaliy qo’llanma sifatida xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: ijodiy yozuv, yozma nutq, badiiy tafakkur, hikoya yaratish, Piaye, Vygotskiy, Erikson, o’quvchilarning ijodiy fikrlashi, ta’lim metodikasi, boshlang’ich sinflar.

Tarkibi: Muallif – Z.A.Mamadiyeva Andijon viloyati Izboskan tumani 32-maktab boshlang’ich sinf o’qituvchisi

Muharrir: - M.R.Olimova Andijon viloyati Izboskan tumani 32-maktab oliy toifali boshlang’ich sinf o’qituvchisi

Taqrizchilar: - A.Darmonqulova Andijon viloyati Izboskan tumani 26-maktab boshlang’ich sinf o’qituvchisi

D.Esonova Andijon viloyati Izboskan tumani 35-maktab boshlang'ich mentor o'qituvchisi

Kirish

Bolalarni ijodiy yozuvga o'rgatishning ahamiyati

Ijodiy yozuv bolalarning fikrlash, ifoda qilish va badiiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu nafaqat adabiy mahoratni, balki hayotiy kompetensiyalarni ham shakllantiradi. Quyida uning asosiy ahamiyat jihatlari keltirilgan:

1. Fikrlash va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish

Ijodiy yozuv o'quvchilarni tizimli fikrlash va o'z g'oyalarini mantiqiy tartibda ifodalashga o'rgatadi.

Bolalar sabab-oqibat aloqalarini tushunib, voqealar zanjirini ongli ravishda tuza oladi.

2. Tasavvur va badiiy tafakkurni kengaytirish

Hikoya yaratish orqali bolalar o'z tasavvurlarini mustahkamlaydi, yangi olamlar va personajlar yaratib, ijodiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bu jarayon ular uchun cheksiz imkoniyatlar maydonini ochib beradi.

3. Lug'at boyligini oshirish va nutq madaniyatini shakllantirish

Bolalar yangi so'zlarni o'rganib, ularni mazmunli qo'llashga o'rganishadi.

Matn yaratish jarayonida sinonimlar, taqqoslashlar va badiiy vositalarni ishlatish orqali nutqlari aniq va ta'sirchan bo'lishiga erishiladi.

4. Yozma nutqni shakllantirish va ifoda erkinligini oshirish

Ko'p hollarda o'quvchilar og'zaki nutqda aniq gapira olishadi, biroq yozma ifodada qiynalishadi.

Ijodiy yozuv ularga o'z fikrlarini ravon, aniq va mantiqiy tarzda bayon qilishni o'rgatadi.

5. Mustaqil fikrlash va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish

Har bir bola o'z dunyoqarashi, hissiyoti va o'ziga xos fikriga ega.

Hikoya yozish orqali ular o'z fikrlarini bimalol ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va shaxsiy rivojlanishga xizmat qiladi.

6. Empatiya va hissiy tafakkurni shakllantirish

Qahramonlar yaratish va ularning kechinmalarini tasvirlash orqali bolalar boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va o'zlarining ham hislarini ifodalashni o'rganadilar.

Bu esa ularning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

7. Akademik va kasbiy muvaffaqiyatga tayyorgarlik

Ijodiy yozuv nafaqat adabiyot yoki san'at bilan bog'liq kasblar uchun, balki har qanday sohada muhim ko'nikma hisoblanadi.

Tadqiqot, hisobot, maqola yoki biznes reja yozish ham ijodiy yondashuv va aniq ifodalashni talab qiladi.

Bolalarni ijodiy yozuvga o'rgatish nafaqat adabiy qobiliyatlarini, balki ularning umumiy tafakkurini rivojlantirish, hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish va akademik muvaffaqiyatga erishish uchun muhim. Bu jarayonda o'qituvchilar ijodiy muhit yaratib, bolalarni yozishga rag'batlantirishlari lozim.

Yozma nutq va badiiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik asoslari

Yozma nutq va badiiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik asoslari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatish hamda nutq madaniyatini oshirishga qaratilgan. Ushbu jarayon quyidagi asosiy pedagogik yondashuvlarga tayanadi:

1. Konstruktivizm nazariyasi

(Piaye, Vigotskiy, Bruner)

O'quvchilarning yozma nutq va tafakkurini rivojlantirish uchun faol o'rganish muhiti yaratish zarur.

Bolalar o'z tajribalaridan kelib chiqib, hikoya yaratishi va mazmunni anglab yetishi muhim.

“Yaqin rivojlanish zonasi” (Vigotskiy) tushunchasiga ko'ra, bolalar murabbiy yoki tajribali shaxs ko'magida ijodiy yozishni yaxshiroq o'zlashtiradilar.

2. Lingvistik va psixolingvistik yondashuv

(Chomsky, Halliday, Vygooskiy)

Yozma nutqni rivojlantirish uchun bolalar til strukturasini tushunishi va sintaktik birliklardan ongli foydalanishi kerak.

Nutq faoliyatining rivojlanish bosqichlari:

Og'zaki nutq (muloqot) → Hikoya qilish → Yozma nutq (ifodaviy yozuv)

Bolalar avval og'zaki hikoya qilishga o'rganib, keyin uni yozma nutqqa o'tkazishi lozim.

3. Badiiy tafakkurni rivojlantirish nazariyalari

A) Estetik va ijodiy rivojlanish (Dyuay, Gardner)

Jon Dyuyay – Bolalar san'at va adabiyot orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirishi kerak.

Goward Gardnerning "Ko'p intellektlar nazariyasi" ga ko'ra,

Tasviriy tafakkur: suratlar asosida hikoya yozish

Musiqiy tafakkur: she'r va ritm asosida yozish

Interpersonal tafakkur: rolli o'yinlar orqali hikoya tuzish

B) Badiiy idrok va kreativ tafakkur

Bolalar tasviriy fikrlash, metafora, taqqoslash va simvolik obrazlardan foydalanish orqali badiiy tafakkur shakllantiradi.

J. P. Gyoltning kreativ fikrlash nazariyasi bo'yicha, bola hayoliy voqealarni real hayot bilan bog'lay olishi lozim.

4. Interfaol pedagogika va o'yin metodlari

"O'yin orqali o'rganish" (Playful Learning) – bolalar hikoya yaratish jarayonida rolli o'yinlardan foydalanishadi.

Collaborative Learning (Hamkorlikda o'rganish) – o'quvchilar bir-birining hikoyalarini muhokama qilib, takomillashtirishadi.

Gamifikatsiya – hikoya yozish jarayoniga o'yin elementlarini qo'shish (masalan, hikoya kubiklari, tasodifiy so'zlardan hikoya yaratish).

5. Taxliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Yozma nutq faqat hikoya qilish emas, balki fikrlarni asoslash, tahlil qilish va mantiqiy tuzilmani shakllantirish imkonini beradi.

O'quvchilar matn tahlil qilish, hikoyaning syujetini tahlil qilish, qahramonlarning xarakterini ochib berish orqali yozma nutqini rivojlantiradi.

Yozma nutq va badiiy tafakkurni rivojlantirish pedagogik jihatdan konstruktivizm, lingvistika, ijodiy tafakkur nazariyalari va interfaol o'yin metodlari orqali amalga oshiriladi. Asosiy maqsad – bolalarga ijodiy fikrlash, ifodali yozish va mantiqiy tuzilmaga ega matn yaratish ko'nikmalarini singdirishdir.

Yozma nutqni rivojlantirishning lingvistik va psixologik jihatlari

Yozma nutqni rivojlantirish jarayoni tilshunoslik (lingvistika) va psixologiya fanlari bilan uzviy bog'liq. Yozuv – nafaqat grammatika va sintaksis qoidalarini o'zlashtirish, balki fikrni ongli tarzda shakllantirish va ifodalash jarayoni hamdir. Shuning uchun bolalarning yozma nutqini rivojlantirishda lingvistik va psixologik omillarni hisobga olish juda muhimdir.

1. Lingvistik jihatlar

A) Yozma nutqning tarkibiy elementlari

Yozma nutq quyidagi lingvistik komponentlarga asoslanadi:

Grafik jihat – harflar, imlo, tinish belgilari

Fonetik jihat – so'zlarning tovush tizimi va talaffuz

Leksik jihat – so'z boyligi va semantik ko'lam

Grammatik jihat – gap tuzilishi, morfologiya va sintaksis

Stilistik jihat – matn uslubi, badiiy ifodaviylik

Bu elementlarning har biri bola yozma nutqini rivojlantirish jarayonida asta-sekin o'zlashtiriladi.

B) Yozma nutq va og'zaki nutqning farqlari

Yozma nutq mantiqiy, tartibli, grammatik jihatdan aniq bo'lishi kerak.

Og‘zaki nutq esa ko‘proq improvizatsiyaga, intonatsiya va tana harakatlariga tayanadi.

Shuning uchun bolalar dastlab og‘zaki hikoya qilishga o‘rganib, keyin yozma nutqni rivojlantirishga o‘tishlari kerak.

C) Lingvistik nazariyalar asosida yozma nutqni rivojlantirish

Chomsky nazariyasi (Generativ grammatika) – bolalar til tizimini tabiiy ravishda o‘zlashtiradi, shuning uchun yozma nutqni rivojlantirish uchun ular ongli ravishda qoidalarga tayanishi kerak.

Vygotskiy nazariyasi (Ijtimoiy tilshunoslik) – yozma nutqning rivojlanishi jamiyat va muloqot orqali amalga oshadi, ya’ni bolalar yozuv jarayonida muhit ta’sirini sezadilar.

2. Psixologik jihatlar

A) Kognitiv rivojlanish va yozma nutq

Yozma nutq kognitiv jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lib, unda quyidagi jihatlar muhim ahamiyatga ega:

Diqqat – matnning mantiqiy bog‘liqligini saqlash

Xotira – so‘z va iboralarni eslab qolish va to‘g‘ri joylash

Tasavvur – hikoya yoki matnning obrazlarini yaratish

Mantiqiy fikrlash – yozuv jarayonida fikrlarni aniq va izchil shakllantirish

Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi ga ko‘ra, bolalar yozma nutqni mustaqil shakllantirishdan oldin og‘zaki ifoda qilishni o‘rganishlari kerak.

B) Emotsional va motivatsion omillar

Yozma nutq bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchi va ijodiy motivatsiyasiga bog‘liq. Agar bolada yozishga qiziqish paydo qilinsa:

Stress kamayadi, ijodiy tafakkur shakllanadi

Shaxsiy fikrlarini ifodalashga intilishi ortadi

O‘ziga bo‘lgan ishonch oshadi

Maslowning motivatsiya nazariyasi ga ko‘ra, bola o‘zini erkin his qilganda va rag‘bat olganda ijodiy yozuvga ishtiyoqi ortadi.

C) Psixolingvistik yondashuv

Psixolingvistika yozma nutqni o‘rganish jarayonida aql (kognitsiya), til va psixologik omillar qanday o‘zaro ta’sir qilishini tushuntiradi.

Bolalar avval so‘zlar va iboralarni og‘zaki shaklda o‘zlashtiradi

Keyin ularni yozma ravishda qo‘llashga o‘tadi

Oxir-oqibat, o‘ziga xos uslub va ijodiy yondashuv shakllanadi

Shuning uchun yozma nutqni rivojlantirishda avval og‘zaki hikoya qilish, keyin yozuvga o‘tish muhim.

Yozma nutqni rivojlantirish jarayoni lingvistik va psixologik yondashuvlar asosida amalga oshiriladi.

Lingvistik jihatdan – til strukturasini tushunish, soʻz boyligini oshirish, mantiqiy va grammatik bogʻliqlikni shakllantirish zarur.

Psixologik jihatdan – bola xotirasi, tasavvuri, motivatsiyasi va ijodiy tafakkuri rivojlanishi kerak.

Bu yondashuvlarni integratsiya qilish orqali bolalarning yozma nutqi ham aniq, ham ijodiy boʻlishiga erishish mumkin.

Badiiy tafakkurning rivojlanish bosqichlari

Badiiy tafakkur – insonning estetik idroki, ijodiy ifodasi va obrazli fikrlash qobiliyatini oʻz ichiga oluvchi muhim jarayondir. Uning rivojlanishi bolalikdan boshlanib, mantiqiy va tasviriy tafakkurning oʻzaro uygʻunligi asosida shakllanadi. Quyida badiiy tafakkurning rivojlanish bosqichlarini koʻrib chiqamiz:

1. Sensor-idrokiy bosqich (2-4 yosh)

Xususiyatlari:

Bolalar atrof-muhitni sezgilar orqali idrok qiladi (ranglar, tovushlar, shakllar, tuzilishlar).

Tasviriy va musiqiy tafakkur boshlanadi (bolalar rasm chizish, qoʻshiqlar aytish, oʻyinchoqlar bilan ijodiy harakatlar qilish orqali oʻzini ifodalaydi).

Erkin fantaziya va assotsiatsiyalar kuchli boʻladi.

Rivojlantirish usullari:

Rasm chizish, loydan shakllar yasash

Rangli kartinalarni muhokama qilish

Musiqiy va harakatli oʻyinlar oʻynash

2. Obrazli tafakkur bosqichi (4-7 yosh)

Xususiyatlari:

Bolalar real va fantastik obrazlarni oʻzaro bogʻlay boshlaydi.

Metafora, personifikatsiya va oʻxshatishlardan foydalanish boshlanadi (masalan, "quyosh kulib turibdi").

Ogʻzaki hikoya qilish qobiliyati shakllanadi.

Rivojlantirish usullari:

Rasmlar asosida hikoya tuzish

Sehrli ertaklar yaratish

Dramatizatsiya va rolli oʻyinlar oʻynash

3. Mantiqiy-badiiy tafakkur bosqichi (7-10 yosh)

Xususiyatlari:

Bolalar hikoya tuzilishini anglay boshlaydi: syujet, qahramonlar, konflikt va echim.

Ijodiy tafakkur mustahkamlanadi, matnlarga mantiqiy bogʻliqlik kiritish boshlanadi.

Tasavvur va real tajriba uygʻunlashadi.

Rivojlantirish usullari:

Hikoya yaratish uchun muayyan cheklovlar qo'yish (masalan, "Faqat 3 ta qahramon bo'lishi kerak").

Turli janrlarda (ertak, komediya, sarguzasht) hikoyalar yozish.

Qahramonlar xarakterini tahlil qilish.

4. Kritik-badiiy tafakkur bosqichi (10-14 yosh)

Xususiyatlari:

O'z ijodiga tanqidiy baho bera boshlaydi.

Murakkab syujetlar tuzish, psixologik obrazlar yaratish boshlanadi.

Simvolizm va allegoriyadan foydalanish qobiliyati rivojlanadi.

Rivojlantirish usullari:

Muayyan muammo asosida hikoya yozish.

Matnlarni tahlil qilish va baholash.

Badiiy asarlarni o'qish va undagi san'at vositalarini aniqlash.

5. Individual-badiiy tafakkur bosqichi (14 yoshdan yuqori)

Xususiyatlari:

O'ziga xos yozish uslubi shakllanadi.

Murakkab mavzularda ijod qilish qobiliyati rivojlanadi.

Falsafiy, ijtimoiy va ichki kechinmalarni aks ettiruvchi badiiy tafakkur shakllanadi.

Rivojlantirish usullari:

Mualliflik uslubini izlash (turli yozuvchilar uslubini sinab ko'rish).

Adabiy eksperimentlar qilish.

Real va fantastik voqealarni o'zaro bog'lab ijod qilish.

Badiiy tafakkurning rivojlanishi sensor idrokdan boshlab, individual ijodiy yondashuvga bo'lgan bosqichlarni qamrab oladi. Ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlash uchun bolalarga interfaol o'yinlar, hikoya yozish mashqlari va adabiy tahlil imkoniyatlarini yaratish kerak.

Bolalar ijodiyoti haqida Piaye, Vigotskiy va Eriksonning nazariyalari turli nuqtai nazarlardan tushuntiriladi. Ular bola ijodkorligi rivojlanishida kognitiv rivojlanish, ijtimoiy ta'sir va psixologik omillar muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi.

1. Jan Piaye – Kognitiv rivojlanish nazariyasi

Asosiy g'oya: Bola ijodi uning kognitiv rivojlanish bosqichlariga bog'liq. Bolalar o'z dunyoqarashini turli bosqichlarda tushunib, uni ijodiy tarzda ifodalashni o'rganadilar.

Piayening rivojlanish bosqichlari va ijod

Sensomotor bosqich (0-2 yosh)

Bola atrofni hissiy idrok va harakatlar orqali o'rganadi.

Oddiy predmetlar bilan o'ynash va tajriba qilish ijodiy jarayonning boshlanishidir.

Old-operatsion bosqich (2-7 yosh)

Simvolik tafakkur rivojlanadi, ya'ni bolalar predmetlarni boshqa narsalar bilan almashtirishni boshlaydi (masalan, tayoqni qilich sifatida ishlatish).

Fantaziya va ertaklar orqali ijod qilish kuchayadi.

Konkret operatsiyalar bosqichi (7-11 yosh)

Mantiqiy tafakkur rivojlanadi, lekin hali ham real predmetlarga bog'liq.

Hikoya yozish va tasviriy san'atda realistik elementlar paydo bo'ladi.

Formal operatsiyalar bosqichi (11 yoshdan yuqori)

Abstrakt va nazariy fikrlash rivojlanadi.

Falsafiy va psixologik mavzularda ijodiy fikr yuritish paydo bo'ladi.

Piayega ko'ra, bolalarning ijodiy rivojlanishi tabiiy bosqichlar asosida sodir bo'ladi va ularga yoshga mos sharoit yaratish kerak.

2. Lev Vıgotskiy – Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi

Asosiy g'oya: Bola ijodiyoti uning ijtimoiy muhitiga bog'liq. Bola ijodkorligi o'qituvchi, ota-ona va jamiyat bilan muloqot orqali rivojlanadi.

Vıgotskiyning asosiy g'oyalari

YaQZ (Yaqin oraliq rivojlanish zonasi)

Bola mustaqil bajara olmaydigan ijodiy faoliyatni katta kishilarning ko'magi bilan amalga oshirishi mumkin.

Masalan, o'qituvchi yoki ota-ona yo'naltirishi bilan bola murakkabroq hikoya yaratishi mumkin.

Til va tafakkurning o'zaro bog'liqligi

Bolalar til orqali o'z fikrlarini ijodiy ifodalaydi.

Hikoya yaratish, dialog va rolly o'yinlar ijodiy tafakkurni rivojlantiradi.

O'yin va ijodkorlik

Vıgotskiy bolalarning rolly o'yinlarini ijodiy tafakkurning boshlang'ichi deb hisoblaydi.

Masalan, bola "shifokor" rolini o'ynash orqali tibbiy voqealarni ijodiy tasvirlaydi.

Vıgotskiy nazariyasi bo'yicha, bolalarning ijodiy qobiliyatlari atrof-muhit va ijtimoiy munosabatlar yordamida shakllanadi.

3. Erik Erikson – Psixosotsial rivojlanish nazariyasi

Asosiy g'oya: Bola ijodiyoti uning psixologik rivojlanishi va shaxsiy identifikatsiyasi bilan bog'liq. Ijodiy ifoda bola o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Eriksonning rivojlanish bosqichlari va ijod

Tashabbus va aybdorlik bosqichi (3-6 yosh)

Bolalar mustaqil faoliyatlarni sinab ko'radi.

Agar rag‘batlansa, ijodiy bo‘lishdan qo‘rqmaydi, aks holda ijodkorlik susayadi.

Mehnatsevarlik va kamchilik hissi (6-12 yosh)

Maktab davrida ijodiy ishlar bolalarning o‘zini namoyon qilish usuliga aylanadi.

Agar mehnati qadrlansa, bola ijodga qiziqadi, aks holda o‘zini yetarli darajada iste’dodli emas deb hisoblaydi.

Shaxsiy identifikatsiya va rol chalkashligi (12-18 yosh)

O‘smirlar o‘z qobiliyatlarini sinab ko‘radi va yo‘nalishini topishga harakat qiladi.

Bu bosqichda ijodiy ifoda shaxsiy identifikatsiya jarayonida muhim o‘rin tutadi.

Eriksonning fikricha, bolalar ijodiyoti ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchi va jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishiga bog‘liq.

Uch mutaxassisning qarashlarini taqqoslasak:

| Mutaxassis | Asosiy nazariya | Bola ijodiyoti haqida fikri |

|-----|-----|-----|

| Piaye | Kognitiv rivojlanish | Ijodiy tafakkur kognitiv rivojlanish bosqichlariga bog‘liq |

| Vigotskiy | Ijtimoiy-madaniy rivojlanish | Bola ijodkorligi atrof-muhit va muloqot orqali shakllanadi |

| Erikson | Psixosotsial rivojlanish | Ijodiy ifoda bola shaxsiy identifikatsiyasiga ta’sir qiladi |

Ushbu nazariyalar asosida bolalarni ijodiy yozuvga o‘rgatish jarayonida:

Piaye bo‘yicha: bolalarga yoshga mos vazifalar berish kerak.

Vigotskiy bo‘yicha: kattalar bolalarning ijodiy fikrlash jarayoniga faol yordam berishi zarur.

Erikson bo‘yicha: bolalarning ijodiy harakatlarini qo‘llab-quvvatlab, ularning ishonchini oshirish lozim. Shunday qilib, bolalarning ijodiy rivojlanishi kognitiv jarayonlar, ijtimoiy muloqot va psixologik omillar asosida shakllanadi.

O‘quvchilarni yozishga tayyorlash: Rasmlar, hikoyalar va musiqalar orqali

Bolalarni ijodiy yozuvga tayyorlash jarayoni ularning tasavvurini rivojlantirish va his-tuyg‘ularini ifodalash qobiliyatini shakllantirishga asoslangan. Rasmlar, hikoyalar va musiqalar bu jarayonda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Quyida har bir metod haqida tushuntirish va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

1. Rasmlar orqali yozishga tayyorlash

Rasmlar bolalarning vizual idroki va tasavvurini faollashtiradi. O‘quvchilar rasm asosida syujet yaratib, o‘z fikrlarini matn shaklida ifodalashga o‘rganadilar.

Metodik usullar:

✦ "Rasmga qarab hikoya tuzish"

O'quvchilarga turli janrlardagi rasmlar (manzara, hayvonlar, ertak qahramonlari, tarixiy lavhalar) beriladi.

Ular rasm asosida kim, qayerda, qachon, nima qilyapti? kabi savollarga javob topadi.

O'quvchilar tasvirlangan voqea haqida qisqa hikoya yozadilar.

✦ "Boshlanishi berilgan rasm"

O'quvchilarga hikoya boshlanishi berilgan rasm taqdim etiladi.

Ular rasm asosida hikoyaning davomini tasavvur qilib yozishadi.

Masalan, "O'rmonda bir bola yo'qolib qoldi..." deb boshlanadigan rasm asosida hikoya yaratish.

✦ "Bir nechta rasm ketma-ketligi"

O'quvchilarga ketma-ket joylashtirilgan rasmlar beriladi (masalan, qahramonning sayohati yoki hodisaning bosqichlari).

Ular bu rasmlar asosida voqealar rivojini yozma shaklda ifodalaydi.

2. Hikoyalar orqali yozishga tayyorlash

Hikoya eshitish va tahlil qilish bolalarni yozuvga tayyorlashning muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu usul orqali o'quvchilar badiiy tafakkur, so'z boyligi va ifodaviy nutqni rivojlantiradilar.

Metodik usullar:

✦ "Nimasi yetishmayapti?"

O'quvchilarga hikoyaning faqat boshlanish qismi o'qib beriladi.

Ular hikoyaning davomini tasavvur qilib yozishadi.

✦ "Hikoya syujetini o'zgartirish"

O'quvchilarga tayyor hikoya beriladi, lekin uning oxiri ochiq qoldiriladi.

Ular turli xil tugash variantlarini yaratadilar (baxtli yakun, kutilmagan voqea, sarguzashtli oxir).

✦ "Qahramonning ichki dunyosi"

Bolalar o'qigan hikoyadagi qahramonlardan birini tanlab, uning ichki his-tuyg'ularini ifodalovchi matn yozadilar.

Masalan, "Jalmoqning ko'ngli nima derdi?" kabi vazifalar.

3. Musiqa orqali yozishga tayyorlash

Musiqa bolaning tasavvurini, hissiy olamini va yozuv qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Har xil janrdagi musiqa asarlari bolalarga turli xil his-tuyg'ularni tushunishga va ifodalashga yordam beradi.

Metodik usullar:

✦ "Musiqiy taassurotlar"

O'quvchilar ma'lum bir musiqa asarini tinglaydi.

Tinglash jarayonida ular musiqaning ohangi qanday tuygʻularni uygʻotishini tasvirlaydi.

Keyin shu taassurot asosida hikoya yoki sheʼr yozishadi.

✦ "Musiqaviy qahramon"

Oʻquvchilarga turli janrlardagi musiqalar tinglash uchun beriladi.

Har bir musiqaga mos keladigan qahramon obrazini tasavvur qilib yozishadi.

Masalan, "Bu musiqa qahramon qanday odam ekanini koʻrsatadi?"

✦ "Musiqaga hikoya yozish"

Klassik, xalq yoki zamonaviy musiqalarni tinglash orqali bolalar oʻz tasavvurlarini hikoya shaklida ifodalashadi.

Masalan, "Sehrli kuyning taʼsiri" nomli hikoya yozish.

Oʻquvchilarni yozishga tayyorlashda rasmlar, hikoyalar va musiqalardan foydalanish bolalarning tasavvur, badiiy tafakkur va yozuv mahoratini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu metodlarni darslarda muntazam qoʻllash bolalarni ijodiy yozuvga tayyorlashda samarali natija beradi.

Hikoya tarkibini bosqichma-bosqich ishlab chiqish

Bolalarni ijodiy yozuvga oʻrgatishda hikoya tarkibini aniq va tushunarli bosqichlarga boʻlish muhim ahamiyatga ega. Har bir bosqich oʻquvchilarga hikoya tuzilishini tushunishga, tafakkurni rivojlantirishga va yozuv koʻnikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Quyida hikoya yaratish jarayoni bosqichma-bosqich bayon etiladi.

1. Gʻoyani aniqlash (Hikoyaning mavzusi va asosiy fikri)

Hikoya yozishning ilk qadami – gʻoya tanlash va asosiy fikrni aniqlash.

✦ Amaliy mashqlar:

Oʻquvchilarga turli mavzular beriladi: doʻstlik, qahramonlik, sarguzasht, sehrli dunyo.

"Agar sen sehrli kuchga ega boʻlsang, nima qilgan boʻlarding?" kabi ijodiy savollar beriladi.

Aqliy hujum usuli orqali bolalar bir nechta gʻoyalar taklif qiladi.

? Savollar orqali gʻoya shakllantirish:

Kim haqida hikoya qilmoqchisan?

Qahramoning qanday muammoga duch keladi?

Hikoyang qanday yakunlanadi?

2. Qahramonlarni yaratish

Hikoya qiziqarli boʻlishi uchun jonli va xarakterli qahramonlar kerak.

✦ Amaliy mashqlar:

Qahramon haqida so‘zlashuv – o‘quvchilar qahramonining ismi, yoshi, tashqi ko‘rinishi va fe‘l-atvorini tasvirlashadi.

Rol o‘ynash – bolalar o‘z qahramonlarining ovozi, yurish-turishi, gapirish uslubini sinab ko‘rishadi.

Qahramonning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash – masalan, “Bu qahramon nimada zo‘r va nimaga qodir emas?”

❓ Muhim savollar:

Qahramonning kim? Uning yoshi, ismi va tashqi ko‘rinishi qanday?

U qanday fe‘l-atvorga ega (jasur, hazilkash, g‘amgin, dono)?

Uning muammosi yoki orzusi nima?

3. Voqealar rivojini belgilash (Syujet tuzish)

Hikoya uch asosiy qismdan iborat bo‘ladi: boshlanish (kirish), rivojlanish (asosiy qism) va yakun (xulosa).

❖ Boshlanish (Kirish qismi)

O‘quvchi qahramon va voqea joyini tasvirlaydi.

O‘quvchilarga hikoya boshlari beriladi va ularning davom ettirishlari so‘raladi.

Masalan:

"Bir kuni qahramon yo‘lga chiqdi..."

"Sehrli eshik ochildi va u..."

❖ Asosiy qism (Tugun va voqealar rivoji)

Qahramon duch keladigan muammo yoki sarguzasht tasvirlanadi.

Murakkablik va mojaro kiritiladi (masalan, sehrli kuchdan noto‘g‘ri foydalanish, yo‘qolgan narsani topish, yovuz kuchga qarshi kurash).

Hissiy tajribalar va qiziqarli tafsilotlar qo‘shiladi.

✦ Mashq:

“Tasavvur qil, qahramonning kutilmagan muammoga duch keldi. U bu muammodan qanday chiqadi?”

❖ Yakun (Xulosa)

Muammo yechim topadi, voqea o‘z yakuniga yetadi.

Hikoyaning ma‘nosi va qahramon o‘rgangan saboq bayon qilinadi.

✦ Mashq:

“Sening qahramonning oxirida qanday o‘zgaradi? U qanday saboq oladi?”

4. Matnni boyitish: Tasviriy vositalardan foydalanish

Yozma nutqni rivojlantirish uchun hikoyaga tasviriy vositalar, ta‘rif va dialoglar qo‘shish muhim.

✦ Mashq:

O‘quvchilarga oddiy jumlar beriladi va ulardan yanada tasviriyroq qilib qayta yozish so‘raladi.

Oddiy: "Bola bog'da yurdi."

Boyitilgan: "Quyosh nurida jilvalangan barglar ostida, bola sekin yurib borar, har bir qadamida shabadani his qilar edi."

5. Yakuniy tahrir va baholash

Hikoyaning yozilishi tugagach, uni qayta tahrir qilish va baholash muhim.

✦ Mashq:

"Do'stimning hikoyasini baholayman" – O'quvchilar bir-birining hikoyalarini o'qib, quyidagi jihatlariga e'tibor qaratadi:

Hikoya tushunarli va mantiqiy mi?

Qahramonlar qiziqarli mi?

Tasvirlar yetarli mi?

Baholash mezonlari:

| Kriteriy | Savollar |

|-----|-----|

| Hikoyaning tuzilishi | Kirish, rivojlanish va yakun borligiga e'tibor qaratilgan mi? |

| Qahramon | U qiziqarli va jonli mi? Uning xatti-harakatlari tushunarli tasvirlangan mi? |

| Til va ifoda | Tasviriy vositalardan foydalanilgan mi? Dialoglar bormi? |

| G'oya | Hikoya qanday ma'no beradi? Qahramon qanday saboq oladi? |

Hikoya yozish jarayoni bolalar uchun bosqichma-bosqich tashkil etilganda, ular o'z fikrlarini yaxshiroq ifodalay olishadi.

Shu tartibda bolalar mantiqiy, mazmunli va ijodiy hikoyalar yozishga o'rganishadi.

O'quvchilarni ijodiy fikrlashga ilhomlantirish uchun maktabda qanday muhit yaratish kerak?

O'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish va ularni ilhomlantirish uchun maktab muhitining ochiq, qiziqarli va qo'llab-quvvatlovchi bo'lishi muhim. Quyida bunday muhit yaratish uchun asosiy tamoyillar va amaliy yondashuvlar keltirilgan.

1. Ochiq va qo'llab-quvvatlovchi psixologik muhit yaratish

Bolalar ijodiy bo'lishdan qo'rqmasligi uchun ularning fikr va g'oyalari qadrlanadigan muhit zarur.

✦ Amaliy usullar:

"Har bir fikr qimmatli" tamoyili – O'quvchilarning har qanday ijodiy fikri e'tiborga olinishi kerak.

Xatolarni qoʻrqinchli qilmaslik – Yangi gʻoya sinab koʻrilganda xato qilish tabiiy ekanligini tushuntirish.

Fikr almashish uchun erkin maydon – Oʻquvchilarning fikrlarini baham koʻrishi va muhokama qilishi uchun maxsus vaqt ajratish.

✂ Misol:

“Ijodiy maslahat” burchagi – bu yerda oʻquvchilar oʻz hikoyalari, rasm yoki gʻoyalarini baham koʻrib, bir-biridan fikr olishlari mumkin.

2. Sinf xonasida ijodiy muhit yaratish

Sinf xonasi bolalarni ijod qilishga undaydigan joy boʻlishi kerak.

✂ Amaliy usullar:

Ijodiy yozuv burchagi – Oʻquvchilarga ilhom beradigan rasmlar, matn boshi namunalar, qiziqarli soʻzlar, sheʼrlar osilgan joy.

Rang-barang vizual materiallar – Rasmlar, komikslar, plakatlarni ijodiy tafakkurni ragʻbatlantiradi.

Oʻquvchilarning ijodiy ishlari koʻrgazmasi – Oʻquvchilarning yozgan hikoyalari, komikslari yoki shaxsiy daftarlari sinf devoriga osib qoʻyilishi mumkin.

✂ Misol:

Sinfda “Ilhom devori” yaratish – oʻquvchilar oʻz hikoya gʻoyalari, sheʼrlari yoki qiziqarli soʻz birikmalarini osib qoʻyishlari mumkin.

3. Interfaol va ijodiy oʻyinlardan foydalanish

Bolalar oʻyin orqali yangi gʻoyalar yaratishga osonroq oʻtishadi.

✂ Amaliy usullar:

Tasodifiy soʻzlar oʻyini – 3 ta tasodifiy soʻz (masalan: "sher", "oyina", "uchish") beriladi va oʻquvchilar shu soʻzlar ishtirokida hikoya yozishadi.

"Agar..." savollari – Masalan, "Agar qushlar gaplasha olsaydi, nima boʻlardi?" kabi savollar berish.

Rol oʻynash oʻyinlari – Hikoya qahramonlarini tasvirlash yoki ularning nuqtai nazaridan yozish.

✂ Misol:

"Xayoliy intervyu" – Oʻquvchilar oʻz hikoya qahramoni boʻlib intervyu berishadi.

4. Ilhom beruvchi materiallardan foydalanish

Rasmlar, musiqa, filmlar va audiokitoblarni oʻquvchilarning tasavvur doirasini kengaytiradi.

✂ Amaliy usullar:

Tasviriylar hikoyalar – Oʻquvchilarga suratlar yoki rasmlar kitoblarni koʻrsatilib, ulardan hikoya tuzish soʻraladi.

Musiqa orqali yozish – Klassik yoki instrumental musiqa tinglanib, u uygʻotgan tasvirlar asosida hikoya yozish.

Mashhur hikoyalarni davom ettirish – Bolalar sevimli ertak yoki hikoyalarning oʻzlarining versiyalarini yozishadi.

✂ Misol:

"Sehrli surat" – Oʻquvchilar suratga qarab, u haqida hikoya yozishadi.

5. Yozuv jarayoniga erkinlik berish

Bolalar hikoya yozishda oʻzlarini erkin his qilishlari kerak.

✦ Amaliy usullar:

Erkin yozish mashqlari – Bolalar oldindan belgilangan mavzuga bogʻlanmasdan, xohlagan narsalari haqida yozishadi.

"Hikoyani tugat" – Oʻqituvchi hikoya boshi yoki oʻrtasini beradi, bolalar esa davom ettiradi.

Turli janrlarda yozish – Fantastika, detektiv, sarguzasht kabi turli janrlarda yozish.

✂ Misol:

Har kuni 5 daqiqa erkin yozuv – Bolalar belgilangan vaqtda har qanday fikrni yozishadi, keyin uni baham koʻrishadi.

6. Ijodkorlarni ilhom sifatida tanishtirish

Mashhur ijodkorlar va yozuvchilar haqida suhbatlashish bolalar uchun ularga ergashish motivatsiyasini beradi.

✦ Amaliy usullar:

Bolalar yozuvchilarining hayoti haqida hikoya qilish.

Mehmon yozuvchilar bilan uchrashuv tashkil qilish.

Mashhur asarlarni tahlil qilish – Oʻquvchilar yaxshi yozilgan hikoyalarning nima uchun qiziqarliligini tushunishadi.

✂ Misol:

"Ilhom manbai" darsi – Mashhur yozuvchilarning ijodiy jarayoni haqida suhbat oʻtkazish.

7. Oʻquvchilarning ijodiy mehnatini nishonlash

Bolalar mehnati qadrlansa, ularda ijodiy ishlarga ishtiyoq ortadi.

✦ Amaliy usullar:

Hikoyalar toʻplami yaratish – Oʻquvchilarning eng yaxshi hikoyalari sinf kitobi shaklida nashr qilinadi.

Ijodiy tanlovlar – Eng yaxshi hikoyalar, sheʼrlar yoki ssenariylar tanlovi oʻtkazish.

Ijodiy forumlar – Ota-onalar va boshqa sinfdoshlar ishtirokida ijodiy kechalar tashkil qilish.

✂ Misol:

Sinfning "Eng yaxshi hikoyachisi" nominatsiyasini ta'sis etish.

Xulosa

Ijodiy fikrlashga ilhomlantiruvchi maktab muhiti quyidagi asosiy tamoyillar asosida qurilishi kerak:

- ✓ Erkin va qo'llab-quvvatlovchi muhit – O'quvchilar fikrini qadrlash.
- ✓ Rang-barang vizual va eshitish materiallari – Rasmlar, musiqalar, filmlar.
- ✓ O'yinlar va interfaol mashg'ulotlar – Tasodifiy so'zlar, hikoya davom ettirish.

✓ Erkin yozuv imkoniyatlari – Boshlang'ich fikrlardan tortib, murakkab syujetlargacha.

✓ Ilhomlantiruvchi shaxslar va ijodkorlar haqida suhbatlar.

✓ O'quvchilarning mehnatini qadrlash va taqdirlash.

Bunday sharoitda bolalar ijodiy tafakkurni rivojlantirish bilan birga, mustaqil fikrlash va o'z his-tuyg'ularini ifodalash ko'nikmalariga ega bo'lishadi.

Xulosa

Bolalarni hikoya yaratishga o'rgatish nafaqat yozma nutqni rivojlantirish, balki ularning badiiy tafakkuri, tasavvur dunyosi va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish uchun muhim jarayondir. Yozuvchilik mahoratini rivojlantirish bolalarga o'z fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalash, til boyligini oshirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashga o'rgatish imkonini beradi.

O'quvchilarni ijodiy yozuvga tayyorlash uchun:

- ✓ Erkin va qo'llab-quvvatlovchi psixologik muhit yaratish;
- ✓ Sinf xonasini ilhomlantiruvchi joyga aylantirish (vizual materiallar, ilhom devori, ijodiy burchaklar);
- ✓ Interfaol va ijodiy o'yinlardan foydalanish (tasodifiy so'zlar, hikoya davom ettirish, rol o'ynash mashqlari);
- ✓ Rasmlar, musiqalar va filmlar orqali ilhom berish;
- ✓ Hikoya tarkibini bosqichma-bosqich o'rgatish (rejalashdan tortib ijodiy yozuvga qadar);
- ✓ Mashhur yozuvchilar tajribasidan foydalanish va ilhomlantiruvchi shaxslarni tanishtirish;
- ✓ O'quvchilarning mehnatini qadrlash va taqdirlash (tanlovlar, nashrlar, ijodiy forumlar) talab etiladi. Shunday qilib, maktab muhitida ijodkorlikni rivojlantirishga e'tibor qaratish bolalarning nafaqat yozish ko'nikmalarini, balki ularning o'ziga bo'lgan ishonchini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va kelajakda turli sohalarda

muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlarini oshiradi. Ijodiy yozuv – bu faqatgina til darsining bir qismi emas, balki bolalarning shaxsiy rivojlanishi va dunyoni o'ziga xos tarzda anglash vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jan Piyaje. (1952). Bolalarda aql-idrokning rivojlanishi. – Nyu-York: W. W. Norton & Company.
2. Lev Vıgotskiy. (1978). Jamiyatda tafakkur: Yuqori psixologik jarayonlarning rivojlanishi. – Kembrij, MA: Harvard University Press.
3. Erik Erikson. (1963). Bola va jamiyat. – Nyu-York: Norton.
4. Jerom Bruner. (1996). Ta'lim madaniyati. – Kembrij, MA: Harvard University Press.
5. Donald Grevs. (1983). Yozuv: O'qituvchilar va bolalar ish jarayonida. – Portsmut, NH: Heinemann.
6. Lyusi Kalkins. (1994). Yozishni o'rgatish san'ati. – Portsmut, NH: Heinemann.
7. Geyl Tompkins. (2013). Yozuvni o'rgatish: Jarayon va mahsulot o'rtasida muvozanat. – Pearson Education.
8. Piter Elbou. (1998). Kuch bilan yozish: Yozuv jarayonini egallash usullari. – Nyu-York: Oxford University Press.
9. Robin Fisher & Merilin Uilyams. (2004). Ijodkorlikni ochish: O'quv jarayonida fanlararo yondashuv. – Routledge.
10. Lindi Kameron. (2001). Yosh o'quvchilarga til o'rgatish. – Kembrij: Cambridge University Press.